

MAŁGORZATA CZURYK, *Ochrona prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi w systemach edukacji publicznej w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2013, ss. 609.

We wstępie Autorka określiła przedmiot swoich zainteresowań badawczych, stwierdzając: „Celem pracy będzie ustalenie, w jakim stopniu, bądź w jakiej mierze, prawodawcy poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej zapewniają w swych systemach prawnych poszanowanie tych praw i wolności podmiotowych należnych rodzicom. Ponadto, wskazanie, czy państwa członkowskie Unii Europejskiej przyjmując odpowiednie regulacje prawne w zakresie wolności religijnej i prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi, zapewniają ochronę prawa «do», czy tylko ograniczają się do ochrony «przed»”. Należy zauważyć, że we współczesnym społeczeństwie istnieje zjawisko pluralizmu religijnego i światopoglądowego, a w polityce legislacyjnej państw europejskich występują dwa przeciwstawne nurty ideowe: chrześcijański i laicki. Pierwszy z nich charakteryzuje się poszanowaniem religii w sferze publicznej, jako trwałego elementu kultury narodów europejskich, ze szczególnym uwzględnieniem religii w edukacji publicznej; natomiast drugi dąży do usunięcia religii z edukacji publicznej i zastąpienia jej światopoglądem ateistycznym opartym na założeniach jakiejś ideologii (marksistowskiej, neomarksistowskiej, liberalnej). Autorka zaznacza, że przedmiot jej zainteresowań badawczych obejmuje także zagadnienia związane z uzewnętrznianiem przekonań religijnych w innej formie, w szczególności umieszczaniem krzyża w salach szkolnych. Niewątpliwie temat rozprawy dotyczy problematyki aktualnej i bardzo ważnej z punktu widzenia aksjologii prawa. Autorka stwierdziła, że „chce wnieść wkład merytoryczny do debaty na temat gwarancji poszanowania prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swymi przekonaniami w edukacji publicznej w systemach prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej”.

Konstrukcja rozprawy jest logicznie poprawna. Całość rozprawy – poza wstępem – obejmuje: cztery części problemowe, zakończenie, wykaz ważniejszych skrótów, bibliografię i streszczenie w języku angielskim. Podział zawartości rozprawy na cztery części jest w pełni uzasadniony.

W pierwszej części przedstawiono stanowisko Unii Europejskiej wobec religii, jako wartości zakorzenionej w kulturze narodów europejskich, oraz poszanowania prawa

rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci w ramach edukacji szkolnej w warunkach pluralizmu religijnego i kulturowego współczesnego społeczeństwa. Najpierw scharakteryzowane zostały gwarancje wspólne dla wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej, zawarte w prawie traktatowym – począwszy od Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawnych Wolności (art. 9 Konwencji i art. 2 Protokołu dodatkowego do Konwencji), do przestrzegania których zobowiązane są wszystkie państwa – sygnatariusze Konwencji. Następnie ukazane zostały traktatowe gwarancje wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym zawarte w Karcie Praw Podstawowych i w Traktacie reformującym UE, zwanym Traktatem Lizbońskim, ze szczególnym uwzględnieniem klauzuli poszanowania „marginesu swobodnej oceny”, jaką mogą kierować się państwa członkowskie Unii. Zasygnalizowany został także europejski system nadzoru nad poszanowaniem i ochroną wolności religijnej w państwach członkowskich Unii, sprawowany przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu.

W następnych częściach Autorka dokonała klasyfikacji regulacji ochrony prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci, tzn. usystematyzowała je według kryteriów merytorycznych, dotyczących realizacji gwarancji poszanowania prawa rodziców do wychowania religijnego i moralnego w edukacji publicznej w systemach prawa państw członkowskich UE. Kryteria, jakimi posługuje się Autorka, noszą znamiona oryginalności; ustalone zostały na podstawie analizy bogatego materiału źródłowego i literatury prawniczej w różnych językach europejskich.

W drugiej części M. Czuryk dokonała analizy regulacji nauczania religii w edukacji publicznej w wersji obligatoryjnej, z wyróżnieniem wśród nich dwóch form: 1) obligatoryjne nauczanie religii w formie konfesyjnej (Austria, Cypr, Finlandia, Grecja, Irlandia, Malta, Niemcy, Rumunia); 2) obligatoryjne nauczanie religii w formie niekonfesyjnej (Dania, Szwecja, Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii).

W trzeciej części omówione zostały regulacje nauczania religii w szkołach publicznych w formie fakultatywnej, również z podziałem na: 1) fakultatywne nauczania religii w formie konfesyjnej (Belgia, Bułgaria, Czechy, Hiszpania, Holandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Polska, Portugalia, Słowacja, Węgry, Włochy); 2) fakultatywne nauczanie religii w formie niekonfesyjnej (Estonia).

W czwartej części scharakteryzowane są regulacje nauczania religii w dwóch państwach europejskich, w których nauczanie to może odbywać się tylko poza systemem edukacji publicznej (Francja, Słowenia). Państwa te, z racji ideologicznych, nie respektują prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci w szkołach publicznych. Nauczanie religii w szkołach publicznych jest w nich zabronione.

Należy zauważyć, że problemy postawione we wstępie zostały rozpatrzone w sposób należyście usystematyzowany w pięciu częściach.

W pierwszej części wskazane zostały aksjologiczne podstawy nauczania religii w szkołach, wspólne dla wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Natomiast w następnych częściach Autorka ukazała różnice, jakie występują w realizacji tych

uprawnień w systemach prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej. W rozważaniach zawartych w poszczególnych częściach Autorka udzieliła odpowiedzi na postawione we wstępie pytania przy użyciu odpowiednich metod badawczych komplementarnie powiązanych. W badaniach, które są zawarte w pierwszej części, Autorka posłużyła się najpierw metodą teoretyczno-prawną i dogmatyczno-prawną w celu ustalenia podstawowych przesłanek regulacji prawnych w konwencjach europejskich. W następnych częściach posłużyła się metodą dogmatyczno-prawną, w celu ustalenia zawartych w systemach prawa poszczególnych państw na gruncie wykładni językowej jak również systematycznej i celowościowej.

W obszernym zakończeniu Autorka posłużyła się metodą prawnoporównawczą. Wykazała zarówno zbieżności, jak i rozbieżności, jakie zaistniały w gwarancjach poszanowania prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci w edukacji publicznej w poszczególnych państwach członkowskich UE.

Podstawowym osiągnięciem M. Czuryk jest opracowanie całości problematyki ochrony prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci zgodnie ze swymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi w systemie prawa Unii Europejskiej i w systemach prawa państw członkowskich Unii Europejskiej. Nie oznacza to, że lektura tej pracy nie budzi jakichkolwiek uwag krytycznych. W szczególności – porównując temat określony w tytule rozprawy z treścią zawartych w niej rozważań, można odnieść wrażenie braku adekwatności między nimi. Jednakże można ten brak logicznie usprawiedliwić. Gwarancje ochrony prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci w państwach członkowskich Unii, będące przedmiotem analiz w drugiej, trzeciej i czwartej części rozprawy, są bowiem logicznie związane z gwarancjami zawartymi w części pierwszej. Niestety, nie wszystkie kwestie w trakcie analiz przeprowadzonych w poszczególnych częściach zostały wyjaśnione ze względu na rozległość rozważanej problematyki.

Rozważania zawarte w całej pracy oparte są na wnikliwej analizie stosunkowo bogatego materiału źródłowego obejmującego: zbiory aktów normatywnych Unii Europejskiej i orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu i Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w Luksemburgu, zbiory ustawodawstwa państw członkowskich Unii i orzeczeń ich najwyższych trybunałów, oraz ponad 300 publikacji prawniczych w sześciu językach (polskim, angielskim, francuskim, włoskim, niemieckim, czeskim). Pozycje wymienione w obszernym wykazie bibliografii, zamieszczonym na końcu rozprawy, zostały uwzględnione w rozważaniach zawartych w rozprawie; co uwidocznione zostało w przypisach.

Reasumując należy stwierdzić, że monografia M. Czuryk wnosi znaczący wkład do nauki prawa. Lektura tej publikacji dostarczy polskiemu czytelnikowi rzetelnych informacji, które mogą okazać się pożyteczne w ocenie dyskusji, jakie zdarzają się w praktyce.

Józef Krukowski
Katedra Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego UKSW

PAWEŁ A. LESZCZYŃSKI, *Regulacja stosunków między państwem a nierzymskokatolickimi Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi określona w art. 25 ust.5 Konstytucji RP*, Gorzów Wielkopolski: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa 2012, ss. 557.

W obszernym wstępie Autor zamieścił informacje o motywach wyboru tematu swej rozprawy. Wskazał konieczność pogłębienia refleksji naukowej nad art. 25 ust. 5 Konstytucji RP i przełożenie wyników swych badań na praktykę związaną z jej realizacją. Następnie zapowiedział, że celem pracy jest zaproponowanie konkretnych propozycji nowelizacji istotnych dla implementacji art. 25 ust. 5 aktów prawnych, które mają być rozpatrzone w kontekście pozostałych konstytucyjnych regulacji stosunków między państwem a Kościołem, a mianowicie: równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych; bilateralności regulacji stosunków między państwem a Kościołem, znajdującej zastosowanie w zawarciu umowy międzynarodowej (konkordatu) między RP i Stolicą Apostolską (ust. 4); bezstronności (neutralności) organów państwa wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, z zapewnieniem prawa do ich uzewnętrzniania w życiu publicznym (ust. 2), oraz rozdzielności zakresu obu porządków (ust. 3), czyli poszanowania autonomii i niezależności państwa i związków wyznaniowych, każdego w swoim porządku. Imponująca jest zapowiedź Autora, że w rozwiązywaniu istniejących w tym przedmiocie problemów posłuży się wieloma rodzajami wykładni, a mianowicie: językową, historyczną, funkcjonalną, celowościową i porównawczą. Ponadto Autor zaznaczył, że zastosował także metodę opisową, używaną w politologii.

Informacje P. Leszczyńskiego dotyczące problemów, jakie zamierza wyjaśnić, i metod, jakimi ma się posłużyć, nie budzą zastrzeżeń. Należy jednakże zauważyć, że podjęta przez niego dyskusja wokół formy regulacji relacji między państwem a Kościołem na zasadzie bilateralności nie jest nowa. Była bowiem przedmiotem gruntownych debat w państwach Europy Południowo-Zachodniej (Włochy, Hiszpania) – na etapie przechodzenia od modelu państwa wyznaniowego do modelu państwa świeckiego, a następnie w Polsce – na etapie transformacji wiodących od totalitarnego państwa ateistycznego do demokratycznego państwa świeckiego. Regulacja stosunków między państwem a Kościołem w formie dwustronnej umowy jest istotnym elementem zakorzenionego w kulturze europejskiej dualizmu religijno-politycznego, ukształtowanego w średniowieczu na bazie nakazu Chrystusa: „Oddajcie cesarzowi to, co cesarskie, a Bogu to, co boskie”, zanegowanego w epoce współczesnej z inspiracji ideologicznych: totalitaryzmu i skrajnego liberalizmu. Wszakże, mimo nacisku tych ideologii regulacja stosunków państwo-Kościół katolicki w formie dwustronnej umowy ze Stolicą Apostolską nie została odrzucona, ale zmodyfikowana w praktyce zawierania analogicznych umów z przedstawicielami innych Kościołów bądź związków wyznanio-